

16. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року [Електронний ресурс]. Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_168

Статья посвящена рассмотрению международных стандартов ООН в сфере действия уголовно-процессуального закона во времени, пространстве и по кругу лиц. Особое внимание автор уделяет уголовно-процессуальным иммунитетам и отмене иммунитетов в соответствии с нормами международного права.

The article is devoted consideration of international standards UNO in the field of action of criminal procedures law in time space and on the circle of persons. An author spares the special attention criminal procedures immunities and abolition of immunities under right international law.

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2012

УДК 342.6

*Завгородній В. А., Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено висвітленню питань щодо системи суб'єктів виконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні та характеристики їх повноважень.

Постановка проблеми. Одним із найгостріших питань вітчизняного судочинства є реальне виконання судових рішень. Виконання рішення суду сприяє втіленню законів у життя та зміцненню їх авторитету, оскільки судові рішення за своєю суттю охороняє права, свободи та законні інтереси громадян, окрім того є завершальною стадією судового провадження.

Швидка та ефективна діяльність уповноважених органів влади, на які покладаються функції реалізації рішень суду є запорукою ефективності правосуддя. Це відображено зокрема і в рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), які після ратифі-

кації Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод (1997 рік) стали частиною національного законодавства. У них відзначається, що адміністративні органи є складовою держави, яка керується принципом верховенства права, а відтак інтереси цих органів збігаються з необхідністю належного здійснення правосуддя. Якщо адміністративні органи відмовляються або неспроможні виконати рішення суду, чи навіть зволікають з його виконанням, то гарантії, надані статтею 6 Конвенції стороні на судовому етапі, втрачають сенс. (наприклад, рішення Горнсбі проти Греції від 19.03.1997р.) [1].

Особливої уваги на сьогодні потребують дослідження діяльності та статусу державних органів виконавчої влади, які виконують рішення Європейського суду з прав людини, оскільки механізм їх реалізації є дещо відмінним та потребує злагодженої діяльності всіх задіяних суб'єктів. Це зумовлено тим, що Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2] встановлює спеціальну процедуру для виконання рішень ЄСПЛ та передбачає спеціальні процедури як стосовно виплати грошової компенсації, так і стосовно застосування додаткових заходів індивідуального характеру та заходів загального характеру.

Аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Останнім часом у вітчизняній правовій науці досить значна увага приділяється питанням щодо впливу рішень ЄСПЛ на практику Конституційного суду України та судів загальної юрисдикції України, дії прецеденту ЄСПЛ в Україні як джерела права, а також іншим концептуальним питанням імплементації та застосування практики ЄСПЛ, яким присвячено праці таких учених, як М. М. Антонович, В. Г. Буткевича, В. Є. Мармазова, Л. А. Луць, О. О. Мережка, І. С. Піляєва, П. М. Рабіновича, М. В. Савчина, І. С. Чижа, С. В. Шевчука та ін. [3-7].

Суттєвий внесок у розвиток міжнародно-правової науки з питань дії Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики ЄСПЛ в рамках правових систем держав-членів Ради Європи зробили російські вчені: С. А. Глозов, Л. М. Ентин, С. Ю. Кашкін, В. А. Карташкін, Ю. М. Колосов, П. А. Лаптев, І. І. Лукашук, Р. А. Мюллерсон, А. С. Піголкін, О. І. Тіунов, Б. Н. Топорнін, В. А. Туманов та ін. Зарубіжні вчені Е. Бредлі, Д. Гомьєн, М. Дженіс, Дж. Донеллі, Л. Зваак, Р. Кей, М. де Сальвіа, Д. Харріс та їх праці мають високий авторитет серед спеціалістів у галузі європейського права прав людини, аналізують норми Конвенції та практику ЄСПЛ в контексті західної правової традиції.

Однак, незважаючи на досить активну наукову працю у цьому напрямку слід зазначити, що питання щодо системи суб'єктів реалізації рішень ЄСПЛ та їх правового статусу не піддавалися комплексному науковому аналізу та потребують окремого дослідження.

Метою даної статті є здійснення характеристики статусу органів державної виконавчої влади, на які покладено функції виконання рішень Європейського суду з прав людини. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі основні завдання: а) визначити систему органів державної виконавчої влади, що є суб'єктами виконання рішень ЄСПЛ; б) охарактеризувати повноваження суб'єктів реалізації рішень ЄСПЛ; в) здійснити класифікацію органів державної виконавчої влади, на які покладено функції виконання рішень ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Домінуючим, на наш погляд, у системі органів державної виконавчої влади, на які покладено функції щодо реалізації рішень ЄСПЛ є Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст). Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 395 основними завданнями Мін'юсту є: забезпечення виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України, звітування перед Комітетом міністрів Ради Європи про стан виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України, здійснення захисту інтересів України у ЄСПЛ, здійснення офіційного опублікування рішень ЄСПЛ щодо України в інформаційному бюлетені «Офіційний вісник України», забезпечення підготовки документів та представництва інтересів держави в ЄСПЛ під час розгляду справ про порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8].

Також, слід зазначити, що згідно з Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 31 травня 2006 р. № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»» із відповідними змінами та доповненнями у 2011 році на Міністерство юстиції України покладено функції органу, відповідального за забезпечення представництва України в ЄСПЛ та виконання його рішень [9]. Таким чином, цією постановою КМУ Мін'юст визначено Органом представництва, про який йдеться у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2].

Однак, слід зазначити, що норми двох вище розглянутих нормативно-правових актів вступають в певну колізію та визначають різний правовий статус Міністерства юстиції України як Органу представництва. Так, у законі визначено, що Орган представництва

відповідальний за забезпечення представництва України в ЄСПЛ та координацію виконання його рішень, а відповідно у постанові КМУ – за представництво та виконання рішень ЄСПЛ. З цього випливає, що окрім функції представництва, за законом Мін'юст лише координує виконання рішень суду, а відповідно до постанови КМУ виконує їх. Виходячи з чинного законодавства [2, 10] слід наголосити, що Мін'юст самостійно не може виконати рішення Європейського суду з прав людини, оскільки у цій процедурі задіяно ряд інших органів виконавчої влади. Тому, саме функція «координації» виконання рішень ЄСПЛ відповідає реальному статусу Мінюсту, а відповідно зумовлює внесення змін до постанови КМУ. Більше того, закон у системі нормативно-правових актів має вищу юридичну силу ніж постанова КМУ.

Відповідно до постанови КМУ «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 31 травня 2006 р. № 784 представництво України в Європейському суді з прав людини у разі розгляду питань дотримання нею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та звітування про хід виконання рішень ЄСПЛ у справах проти України здійснюється в установленому порядку Міністерством юстиції через Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини [9].

Відповідно до затвердженого постановою КМУ Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини Урядовий уповноважений у справах ЄСПЛ є посадовою особою, на яку покладено повноваження щодо забезпечення представництва України в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), а також інформування Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду [9].

Одними із основних завдань Уповноваженої особи є: інформування в установленому порядку Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання Україною рішень Суду; виявлення причин порушення Конвенції, розроблення пропозицій щодо їх усунення та недопущення порушень у майбутньому; організація роботи із створення необхідних умов для проведення Судом розслідування у справі про порушення Конвенції та вжиття заходів відповідно до регламенту Суду; подання необхідної інформації уповноваженим особам, які проводять перевірку дотримання Конвенції.

Розглядаючи повноваження, які має Урядовий уповноважений, слід зазначити, що Кабінет Міністрів України своєю постановою, з одного боку, визначив Мін'юст Органом представництва, а з іншого –

тим же нормативним актом передав ряд повноважень щодо представництва та інформування про хід виконання рішень ЄСПЛ в Україні суб'єкту, який до Міністерства юстиції України фактично не входить, а представляє по суті Кабінет Міністрів України, бо є саме Урядовим уповноваженим. При цьому кандидатуру на пост Уповноваженого подає міністр юстиції і уповноважений відповідно до положення повинен виконувати доручення міністра юстиції (п. 15 Положення). Разом з цим, у положенні не визначено прямого підпорядкування Урядового уповноваженого Міністерству юстиції як Органу представництва.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що Урядовий уповноважений за своїми функціями та повноваженнями є нібито частиною Органу представництва, однак за назвою і органом призначення фактично представляє Кабінет Міністрів України, що зумовлює певні невідповідності. На наш погляд, призначення Уповноваженого у справах ЄСПЛ повинно здійснюватися керівником визначеного Органу представництва і відповідно такий уповноважений повинен прямо підпорядковуватися міністру юстиції, бути частиною Органу представництва та лише звітувати перед КМУ як вищим органом в системі виконавчої влади.

Діяльність Уповноваженої особи забезпечує Секретаріат Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, який на відміну від уповноваженого утворюється у складі центрального апарату Мін'юсту з правами департаменту. У разі відсутності Уповноваженої особи її обов'язки за дорученням Міністра юстиції виконує керівник Секретаріату.

Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України від 09.02.2007 р. № 44/5 діяльність Уповноваженої особи на регіональному рівні забезпечують представники Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, що працюють у складі Головного управління юстиції Міністерства юстиції в Автономній Республіці Крим, обласних, Київському та Севастопольському міських управліннях юстиції та очолюють регіональні відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини [11]. Представником Урядового уповноваженого призначається перший заступник або заступник начальника управління юстиції за письмовим поданням відповідного начальника управління юстиції, погодженим з Урядовим уповноваженим.

Діяльності Уповноваженої особи, пов'язаній з роботою у Суді, а також з інформуванням Комітету Міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Суду, сприяє Міністерство Закордонних Справ через Постійне представництво України при Раді Європи.

Також, в Міністерстві внутрішніх справ, Міністерстві фінансів, Міністерстві закордонних справ, Міністерстві оборони, Міністерстві енергетики та вугільної промисловості, Міністерстві охорони здоров'я, Державній судовій адміністрації, Державній пенітенціарній службі, Службі безпеки України та Фонді державного майна з числа заступників керівника органу визначається посадова особа, відповідальна за організаційне та інформаційне забезпечення представництва України в ЄСПЛ та виконання його рішень, про що повідомляється Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ [9].

Одним із основних органів, на який покладається виконання рішень ЄСПЛ є Державна виконавча служба Міністерства юстиції України, яка відповідно до закону після отримання від органу представництва оригінального тексту і перекладу резолютивної частини остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції упродовж десяти днів з дня надходження відповідних документів відкриває виконавче провадження. І відповідно після підтвердження списання відшкодування, отримане від Державного казначейства України, та підтвердження виконання всіх вимог, зазначених у резолютивній частині остаточного рішення Суду у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції виносить постанову про закінчення виконавчого провадження, про що протягом трьох днів повідомляє Орган представництва. Таким чином, цей орган є ключовим у системі суб'єктів виконання рішень Європейського Суду з прав людини, оскільки саме відкриття виконавчого провадження є підставою для виплати стягувачу відповідної справедливої сатисфакції.

Особливе місце в системі суб'єктів виконання рішень ЄСПЛ займає Державне казначейство України, оскільки відповідно до статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» рішення про стягнення коштів з державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами Державного казначейства України в установленому Кабінетом Міністрів України порядку. Разом з цим, у статті 8 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [2] визначено, що Державне казначейство України протягом 10 днів від дня надходження від Органу представництва відповідних документів (постанови про відкриття провадження Державної виконавчої служби) здійснює списання на вказаний стягувачем банківський рахунок, а в разі його відсутності – на депозитний рахунок Державної виконавчої служби коштів з відповідної бюджетної програми Державного бюджету України.

Важливу роль при виконанні рішень ЄСПЛ в частині життя заходів загального характеру відіграє Кабінет Міністрів України. Щокварталу від Органу представництва він отримує подання щодо життя заходів загального характеру. Подання включає пропозиції щодо вирішення зазначеної в Рішенні системної проблеми та усунення її першопричини. Прем'єр-міністр України відповідно до подання визначає центральні органи виконавчої влади, які є відповідальними за виконання заходів загального характеру, та невідкладно дає їм відповідні доручення.

Разом з цим, Кабінет Міністрів України: а) видає в межах своєї компетенції акти на виконання заходів загального характеру; б) вносить у порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України законопроекти щодо прийняття нових, скасування чинних законів або внесення до них змін.

Центральний орган виконавчої влади визначений у дорученні Прем'єр-міністра України, у встановлений у дорученні строк: а) забезпечує в межах своєї компетенції видання відомчих актів на виконання заходів загального характеру та контролює їх виконання; б) вносить до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо прийняття нових, скасування чинних нормативно-правових актів або внесення до них змін. Також слід зазначити, що відповідно до статті 19 Закону України «Про виконання рішень та практики ЄСПЛ» міністерства та відомства забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Безпосередньо не входить до системи суб'єктів виконання рішень ЄСПЛ, однак може впливати на діяльність органів виконавчої влади при реалізації рішень суду в частині виконання заходів індивідуального та загального характеру Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Значимість цього інституту визначено в статті 5 Закону, в якій визначено, що протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва надсилає стислий виклад Рішення Стягувачеві, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Зважаючи на права, які визначені Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [12] Уповноважений може ініціювати перевірку органу, звернутися з вимогою, направити акт реагування тощо і, таким чином, відповідно проводити моніторинг за діяльністю органу чи посадової особи, що виконує рішення ЄСПЛ.

Висновки. Підводячи підсумки нашого дослідження слід зазначити, що чинним законодавством України визначено досить значна

кількість органів виконавчої влади, які відповідають за реалізацію в Україні рішень ЄСПЛ, що вказує на їх значимість для нашої держави. Аналіз їх компетенції та функцій, дозволяє розподілити їх на чотири певним чином пов'язані та одночасно різні функціональні групи.

До першої групи необхідно віднести суб'єктів, на яких покладено функції представництва в суді та інформування Комітету міністрів Ради Європи про виконання рішень Європейського Суду з прав людини (Урядовий уповноважений та його Секретаріат, Постійне представництво України при Раді Європи);

До другої слід віднести суб'єктів, які безпосередньо відповідають за реалізацію рішень в частині виплати стягувачеві справедливої сатисфакції (Мін'юст, Державна виконавча служба, Державне казначейство України).

До третьої суб'єктів, що відповідно реалізують заходи пов'язані із виконанням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених у рішенні ЄСПЛ (Мін'юст, державні установи та організації передбачені у Рішенні Європейського Суду);

До четвертої відносяться суб'єкти, що відповідають за вжиття заходів загального характеру (Мін'юст, Кабмін, центральні органи виконавчої влади, міністерства та відомства).

Класифікувати суб'єктів виконання рішень ЄСПЛ можна і за іншими критеріями, а саме: 1) за обсягом повноважень: спеціально уповноважені суб'єкти (Мін'юст, Урядовий уповноважений); суб'єкт загальної компетенції (КМУ), галузевої компетенції (міністерства, відомства); 2) за напрямком діяльності: суб'єкти координації (Мін'юст, КМУ), суб'єкти реалізації рішень (Державна виконавча служба, Державне казначейство України та інші) та суб'єкти моніторингу (Уповноважений ВРУ з прав людини) і контролю (Мін'юст); 3) за місцем в системі суб'єктів виконання рішень: основні суб'єкти (Мін'юст, Уповноважений, КМУ) та допоміжні (Секретаріат Урядового уповноваженого та його представники, постійне представництво України в Раді Європи, заступники відповідних міністерств та відомств).

В підсумку слід зазначити, що основну роль в системі усіх органів державної виконавчої влади як суб'єктів виконання рішень ЄСПЛ займає відповідно Міністерство юстиції України, що визначене законом як Орган представництва. Даний орган за своїм статусом є центральним суб'єктом, оскільки на нього покладено ряд магістральних функцій пов'язаних з виконанням рішень Суду, а саме: представницька, інформаційна, координаційна, контрольна та функція звітування. Також слід відзначити, що цей суб'єкт приймає участь на всіх стадіях реалізації рішень ЄСПЛ в Україні.

Бібліографічний список

1. Рішення Європейського суду з прав людини «Горнсбі проти Греції» від 19.03.1997 / Міністерство юстиції України. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/4486>;
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260;
3. Антонович М. М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія і практика / М. М. Антонович. – К. : Видавн. дім «Києво-Могилян. акад. », 2007. – 384 с.
4. Мармазов В. Є. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції : навч. посіб. / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв. – К. : Юрид. кн., 2000. – 472 с.
5. Рабінович П. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування / П. М. Рабінович // Практика Європейського суду з прав людини: рішення, коментарі. – 1999. – № 1. – С. 358;
6. Савчин М. Вплив Європейського суду з прав людини на стан додержання прав і основоположних свобод людини в Україні / М. Савчин // Юрид. газета. – 2006. – № 23 (83). – 21 грудня. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/800>;
7. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2-е, випр., допов. – К. : Реферат, 2007. – 848 с.
8. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 395 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1162;
9. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 22. – Ст. 1655;
10. Про виконавче провадження : Закон України від 21.04.1999 // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207;
11. Про затвердження Положення про представника Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини і регіональне відділення Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини : Наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2007 № 44/5. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0044323-07>;
12. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон від 23.12.1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1998 р. – № 20. – Ст. 99.

Статья посвящена отдельным вопросам, касающимся системы субъектов исполнения решений Европейского Суда по правам человека в Украине и характеристики их полномочий.

The article is sanctified to illumination of questions in relation to the system of subjects of implementation of decisions of European Court of Human Rights in Ukraine and description of their plenary powers rights.

Стаття надійшла до редколегії 18.10.2012

УДК 340.12.348.97

Мавед С. О., НУ «ОЮА»

МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ІДЖТІХАДУ І ВИМОГИ ДО МУДЖТАХІДІВ В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ПРАВІ

Іджтіхад займає почесне місце як прогресивний метод у випадках, коли в Корані і Сунні немає ясних відповідей на поставлені питання, які виникають при змінненні економічних та соціальних умов в суспільстві. Цим засобом користуються муджтахіди при вирішенні складних питань. Це здійснюється шляхом інтерпретації відомих джерел і виведення з них нових правових норм. Саме іджтіхад, який має сім ступенів, забезпечує ісламській релігії гнучкість і динамічність. Для здійснення іджтіхаду існують муджтахіди, які володіють знаннями шаріатських доказів (Кораном, Сунною, іджмою, кійасом), арабською мовою, значеннями слів, богобоязливістю, благочестям, користуються повагою серед оточуючих людей.

Постановка проблеми. Серед похідних джерел Мусульманського права іджтіхад займає почесне місце як прогресивний метод у випадках, коли в Корані і Сунні немає ясних відповідей на поставлені питання, які виникають при змінненні економічних та соціальних умов в суспільстві. Цим засобом користуються муджтахіди при вирішенні складних питань. Між тим, творчий, прогресивний характер, закладений в іджтіхаді, потребує більш частішого, активнішого його використання як в теоретичному, так і практичному сенсі.

Стан дослідження питання. Не зважаючи на те, що питанню розробки вживання іджтіхаду не приділялося певної уваги, в окремих монографіях і дисертаційних роботах згадується це поняття у якості другорядних підходів для вирішення окремих правових питань: Сюкияйнен Л. Р. 1984 [17, 18]; Тахиров Ф. Т. [20]; Халиков А. Г. 2001 [23];